

S Z E M L E

KOZMA DEZSÓ, Krúdy Gyula postakocsiján

Dacia. Kolozsvár-Napoca, 1981. 162 l.

Ismeretes, hogy Krúdy Gyula életművét a korabeli kritika bizonyos fokig kiszigetelte a magyar irodalom egészének fejlődéséből, pontosabban: még nem tudta elhelyezni a magyar és európai irodalom fejlődésének vonulatába. Olyan kiemelkedő irodalomtörténészek, mint Szerb Antal, Schöpplin Aladár, sőt egyik korai tanulmányában Sötér István is a „nagy magányosok”, a társtalanok, a „kődlovagok” csoportjába utalta, akinek helyét nehéz meghatározni a fejlődésben. Ez kétségtelenül hatott az olvasóközönség tudatára is, bizonyos vonatkozásban maig érezteti hatását: egyesek szemében ma is a „különc” író, akinek népszerűsége még ma sincs azon a fokon, amelyet művészi értékei alapján kiérdemelne. Az utóbbi évek Krúdy-tanulmányai nyomán azonban a korai értékelések egyoldalúsága, félrevezető jellege kezd megszűnni, s Krúdy elfoglalja méltó helyét irodalmunk fejlődésében. Csak üdvözölhetjük tehát Kozma Dezső könyvének megjelenését, amely vállalkozik a ma sem könnyű feladatra: korszerű képet adni Krúdy Gyuláról, az eddigi kutatások eredményeit is hasznosítva. Kozma Dezső tisztában van a Krúdy-jelenség megismerésének bonyolultságával, nyitott kérdéseivel, és éppen ezért feladatához a teljes filológiai apparátus birtokában fog hozzá. Ez azonban nemcsak a tárgykör teljes ismeretét jelenti, hanem egyúttal a szemléletbeli korszerűségét is. Ez mindenkéltől abban mutatkozik meg, hogy a jelenséget a maga történetiségében szemléli: rámutat, hogy az irodalomtörténetírás „csak most jutott el a korszerű értékelési szempontok felvetéséig” (10). Jelentősnek tartjuk ezt a szemléletbeli sajátosságot, mert ez biztosítja, hogy a korai, néha téves, egyoldalú értékeléseket ne egyszerűen szubjektív fogyatékokra vezesse vissza, hanem számításba vegye az objektív körülményeket is, amelyek bizonyos fokig indokolták tették az egyoldalú véleményeket. Olyan gyökeresen új művészi eljárás jelentkezésének megértéséhez óhatatlanul szükséges is a körülmények számbavétele. Kozma Dezső a jelenség megértésére és megértetésére törekszik, s ezért hiányzik állásfoglalásából a leki-sínylés, a megszólás, az ítélkezés a múlt eredményei felett. Rokonszenves vonás ez nála, mert egyfelől a múlt megbecsülésére utal, másfelől a szerénységére is: tudja, hogy a kutatás mai állását, eredményeit bizonyára módosítja, módosíthatja a következő nemzedék, és ebben nincs kivételaló: a fejlődés törvényszerűen új összefüggéseket tár majd fel, ami szükségképpen vezet a Krúdy-kép elmélyítéséhez, hitelesebbé tételéhez. A téma megközelítésének a módszere az, ami először megragadja az olvasót: a jelenséget a folyamat részeként szemléli, amelynek jelzései vannak mind a múlt, mind a jövő felé: megbecsüli a múltat, s egyben kaput nyit az új kutatások előtt. „Szerény áttekintésnek” nevezi a monográfiát, melyben pályaképvázlatra s a legjelentősebb Krúdy-művek többé-kevésbé elemző bemutatására vállalkozik (11).

Nyilvánvaló, hogy a monográfia terjedelmi korlátai nem tették lehetővé az életmű szélesebb összefüggésekben való taglalását, de ez nem is volt Kozma Dezső törekvése. S itt ismét utalni szeretnék egy másik pozitív vonására: szemé előtt a széles olvasóközönség lebegett, s annak számára akart elérhető, megindokolt, élvezetes, hasznos Krúdy-képet nyújtani. Ma, amikor mindinkább előtérbe nyomul a tömegek felemelésének szükségessége, kulturális örökségünk tudatosítása, elsődrendű feladattá vált a befogadás lehetőségeinek biztosítása. Természetesen, itt nem a színvonalnak tett engedményről van szó, hanem arról, hogy a jelenlegi tudományos eredményeket elérhető formában közvetítsük az olvasókhöz, hogy értékeink tá-

masszá, megtartó erővé válhassanak, s hozzájáruljanak ezzel nemzetiségi tudatunk formálásához. A döntő kérdés tehát: milyen Krúdy-képet közvetít a monográfia? Megfelel-e a korszerű kutatások eredményeinek?

Az első, amit le kell szögeznünk, Kozma a maga szerény módján ugyan, de határozottan szakít azzal a felfogással, amely Krúdyban a „nagy magánosi” látja, s meggyőző dokumentumokkal támasztja alá: a magyar író lépést tart a korszerű európai művészi fejlődéssel, s beilleszkedik a hazai irodalom fejlődésébe is, megvannak az előzményei s követői is a magyar próza fejlődésében. S ugyanakkor jelzi a módszert is, amellyel bemutatni törekszik az író életútját: „Arra próbálunk választi keresni, miképp épül be ez a különös Élet a különös színekben vibráló Műbe” (14).

A módszer gyakorlatba való átültetése egyáltalán nem volt könnyű. Azt jelentette, hogy a külső életút egyes állomásait, fordulópontjait a művekből kiválasztott, legjellemzőbb szövegrészekkel kellett alátámasztania, dokumentálnia. Aminek sikere két követelményt is támasztott: a még mindég „mozgásban levő” értékelések sokaságában ki kellett alakítania saját elvi álláspontját; s azután ezt kellett alátámasztania a miből kiválasztott megfelelő szövegrészekkel. Ez pedig nyilvánvalóan a teljes életmű alapos ismeretét feltételezte. Erzsűnk szerint a monografus ezt a feladatot kiválóan teljesítette: nemcsak világosan nyomon követhető fejlődésmenetet rajzol meg, de a gazdag, jól megválogatott idézetekkel egyúttal érzékeltette Krúdy stílusának varázsát, finomságát, modernségét. S itt megint csak dicsérnünk kell az irodalomtörténész érzékenységét: csak a legszükségesebb pontokon folyamodik elméleti jellegű megállapításokhoz, s inkább hagyja, hogy az író beszéljen, bepillantást engedve az egyéniséget legmélyebben érintő, alakító körülményekbe.

Kozma érdeklődésének középpontjában, érthetően, Krúdy stílusának sokoldalú vizsgálata, sajátosságainak, művésziiségének bemutatása áll. Elkerüli azonban egyes Krúdy-méltatók egyoldalúságát, akik megbabonázva e stílus szemképráztaó gazdagságától, pazar, megvesztegető muzikalitásától, elszakították a stílust az embertől, s azt vallották, hogy az író legnagyobb alkotása — a stílus. Kozma felismeri, és kellően alá is támasztja, hogy a stílus sajátosságai mögött a világképet, a szemléletet is kutatni kell, hogy a szó művésze mögött kibontakozzék az ember is, a gondolkozó, az átmeneti korszak határán élő ember is. A szövegek sugallják: Krúdy hőselnek sorsa reménytelen, nincs távlatuk, nem kutatják a jövőt, csak jelenük van, s valójában a múltban élnek. Mint ahogy egyik hőse megfogalmazza: „Senkim sincs. Csak az emlékeim” (138). Hősei különös emberek, akik a múltba hátrálnak, ámde Krúdy megoldásai, ahogy a monográfia rámutat, nem végzetesen tragikusak: az öngyilkos felépül, a golyó célt téveszt, s a hős tovább morzsolja, kiábrándultán, a múlton révedezve, napjait. Krúdy két korszak határán él: érzékeli az újat, de nem tud megbékülni vele. Közben azonban, éppen helyzetéből adódóan, szakít a hagyományos regényábrázolással, s *A vörös postakocsi*ban megteremtí az első modern magyar regényt.

A monográfia teljesítí vállalását: hiteles pályaképet rajzol a magyar irodalom egyik klasszikusáról, s segítséget nyújt e kivételes képességű író mélyebb megismeréséhez. Szeretettel és hozzáértéssel megírt könyv.

SZIGETI JÓZSEF

Magyar Irodalmi Hagományok Szlovákiai Lexikona

Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1981. 150 l.

A pozsonyi Madách Könyvkiadó kiadványa, a magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona, a csehszlovákiai magyar irodalomkutatás legújabb teljesítménye.

A képekkel, reprodukciókkal gazdagon illusztrált karsű kötet egy kilenc tagú munkaközösség teljesítménye. Csanda Sándor (főszerkesztő), Benkő László, Garai Lajos, Turczel Lajos (szerkesztőbizottsági tagok), Révész Bertalan, Szeberényi Zoltán, Tózsér Árpád, Varga Erzsébet és Zsilka Tibor (munkatársak) egy irodalmi